

Varga Gergely

Amerikai külpolitikai kilátások a választások előtt

Alábbi írásunkban a 2008 novemberében megmérkőző amerikai elnökjelöltek és a mellettük álló külpolitikai szakértők és tanácsadók bemutatásával azt kívánjuk feltérképezni, hogy az új washingtoni adminisztrációnak mik lesznek a fő külpolitikai prioritásai, és milyen szemlélettel közelítik majd meg az Egyesült Államok előtt álló nemzetközi kihívásokat.

Az Egyesült Államok jövőbeli külkapcsolatait illetően általános a vélekedés, hogy bárki is nyeri a novemberi elnökválasztást, egy nagy előnye bizonyosan lesz a jelenlegi elnökkel szemben: nem George W. Bushnak fogják majd hívni. A leköszönő amerikai elnök – és vele együtt az USA – bizalmi indexe a terrorizmus elleni háború, Irak, Guantanamo miatt világszerte mélypontra süllyedt az elmúlt nyolc év során. George W. Bush nemzetközi népszerűtlensége alapvetően magának az egész adminisztrációnak a külpolitikájából eredeztethető, amely kívülről nézve unilateralista, agresszív, a nemzetközi normákat szelektíven veszi csak figyelembe, és a világot túlságosan is fekete-fehéren ítéli meg. De az elnök személyiségére is könnyen rá lehetett vetíteni azokat a negatív sztereotípiákat, amivel az amerikaiakat illetni szokták: keveset tud a világról, a nemzetközi szintéren is vadnyugati cowboyként viselkedik, ráadásul igencsak jóban van a nagyhatalmú olajlobbival. Az elnökjelöltek számára azonban a nemzetközi megítélésnél fontosabb, hogy az amerikai választók is elégedetlenek a jelenlegi adminisztráció külpolitikájával.

Noha a külpolitikai kérdések hagyományosan nem játszanak döntő szerepet az amerikai belpolitikában, Irak kérdése e te-

kintetben sokáig kivételnek tűnt. A gazdasági nehézségek (jelzálogpiaci válság, magas olajárak, recesszió) előtérbe kerülésével, valamint az iraki helyzet viszonylagos stabilizálásával a külpolitikának minden bizonnyal ismét másodlagos szerepe lesz a kampány során. Mindemellett egyes nemzetbiztonsági kérdések – Irak vagy az iráni atomprogram – gyakran elő fognak kerülni a kampány során, amelyben hangzatos jeliszavakkal mindegyik jelölt arról igyekszik majd meggyőzni a választópolgárokat, hogy ő lenne a legalkalmasabb főparancsnok. Ha azonban választ akarunk kapni arra a kérdésre, melyek lesznek a következő amerikai adminisztráció fő külpolitikai irányai, természetesen nem elegendő a kampánybeszédeket elemeznünk, hanem mélyebb vizsgálódásra van szükség. Érdemes mindenekelőtt áttekinteni a jelenlegi nemzetközi politikai feltételrendszert, azokat a fundamentumokat, amelyek alapvetően befolyásolják a következő évek nemzetközi kapcsolatait. A jövőbeli amerikai adminisztráció külpolitikájának egyrészről ehhez a feltételrendszerhez kell igazodnia, másrészről szuperhatalomként ezt a feltételrendszert próbálja majd minél inkább a maga érdekei szerint alakítani. Hogy a következő adminisztrációnak mik lesznek a fő külpolitikai prioritásai, milyen célokat fogal-

maz meg, milyen szemlélettel közelíti majd meg a kihívásokat, azt alapvetően az elnök mellett álló külpolitikai szakértők, tanácsadók, és az általuk képviselt érdekcsoportok határozzák meg.

A Pax Americana kihívások előtt

A Bush-adminisztráció külpolitikáját alapvetően szeptember 11-e határozta meg. A szélsőséges iszlámot és a közel-keleti lator államokat elsődleges és közvetlen veszélyt jelentő tényezőként értékelve megindította az afganisztáni és az iraki háborút, amik fel is emésztették az adminisztráció energiáinak nagy részét. A „terrorizmus elleni háború” mellett mindeközben olyan trendek folytatódtak, illetve erősödtek meg a világban, amelyek hosszú távon jóval inkább meghatározzák az Egyesült Államok helyét a nemzetközi szinten.

Az USA GDP-je 2000 januárja óta 9875 milliárd dollárról 2008 elejére 11 701 milliárdra növekedett. Csakhogy amíg az előbbi a világtermelés 31 százalékát jelentette, 2008-ban ez már a negyedénél is kevesebbre volt elegendő. A különbség nagyrészt a robusztusan fejlődő ázsiai országok növekedésének tudható be. A külkereskedelmi mérleg hiánya 369,7 milliárd dollárról 711 milliárd dollárra nőtt, ráadásul növekvő kivitel mellett. Habár kutatásfejlesztésre még mindig az USA költ messze a legtöbbit (az EU 200 és Japán 120 milliárd eurójával szemben 250 milliárdot), előnye csökkenőben van, már csak azért is, mert a legtehetségesebb fiatal tudósok szeptember 11-e után, valamint a javuló hazai feltételek mellett már korántsem mennek ki az USA-ba vagy maradnak ott olyan arányban, mint korábban. Az elmúlt évek meghatározó világgazdasági trend-

je, az energiahordozók árának drasztikus növekedése szintén komoly kihívást jelent az USA számára, amely egymaga a világ olajfogyasztásának egynegyedéért felel. (Összehasonlításképpen: a második helyet elfoglaló Kína csak hat százalékért.) Olajimportjának egyre növekvő részét pedig olyan régiókból kénytelen beszerezni, amelyek politikailag rendkívül instabilak (pl. Közel-Kelet, Nigéria), vagy az USA-val éppenséggel szembehelyezkedő politikát folytatnak (pl. Venezuela). A növekvő olajdollárok helyi konfliktusokat generálnak és lehetővé teszi az azok finanszírozását (pl. Nigéria, Szudán), valamint autoriter jellegű rezsimek gazdasági alapjait erősítik meg (pl. Szaúd-Arábia, Irán, Oroszország).

A Perzsa (Arab)-öböl biztonságának, stabilitásának fenntartása a zavartalan olajellátás miatt továbbra is az egészséges globális gazdasági vérkeringés egyik alapja, és a jelenlegi globális hatalmi rendszer legfőbb letéteményeseként az Egyesült Államoknak természetesen alapvető érdekeltségei fűződnek a térséghez. Érzékeltetendő a régió gazdasági, politikai súlyát: Szaúd-Arábia GDP-je 350 milliárd dollár, Iráné 217 milliárd, ez utóbbi védelmi költségvetése pedig hozzávetőlegesen 5 milliárd dollár, ami nagyjából megegyezik Görögorszáégával. Vagyis az Egyesült Államok erőforrásainak aránytalan részét fordítja egy olyan régióra, amely önmagában nem jelent számára stratégiai versenytársat. Igaz viszont, hogy rendkívül nagy a zavarkeltő potenciálja, hiszen stratégiai nyersanyagforrásokkal rendelkezik – ellentétben Kelet-Ázsiával, amely hosszú távon minden téren kihívást jelent az USA számára.

A termelés és vele együtt a jövedelmek átcsoportosulása a Közel-Keletre és Délkelet-Ázsiába az amerikai gazdaság egészére kihat, így a vállalati szektort sem

hagyja érintetlenül. Az ázsiai befektetők már meglévő érdeklődése az amerikai és európai ún. blue chip cégek iránt várhatóan növekedni fog. Ezzel párhuzamosan tovább folytatódik az ipari termelés kihelyezése az USA-ból az olcsóbb munkaerővel bíró régiókba, főként Ázsiába, hacsak az energiaárak további drasztikus növekedése elviselhetetlenül meg nem emeli a szállítási költségeket, de ez rövid távon nem valószínű. Az amerikai munkahelyek megszűnése felerősítheti a protekcionista hangokat, amit nyilván nem hagynának szó nélkül a versenytársak sem. Fontos persze megjegyezni, hogy a modern gazdaságban a termelésről egyre inkább a kutatás-fejlesztésre és a termék értékesítésére (marketing, pénzügyi szolgáltatások) helyeződik a hangsúly, ezek tekintetében pedig az USA stabilan tartja előnyét.

Az amerikai pénzügyi szektor is komoly kihívások elé néz. Miközben a pénzügyi szolgáltatások területén számos bürokratikus túlszabályozás, kedvezőtlen adózási feltétel érvényesül, amint azt Charles Schumer, New York állam szenátora és Michael Bloomberg, New York volt főpolgármestere egy közös tanulmányban megállapította, a rendszer mégsem volt képes megakadályozni a jelzálogpiaci válságot. A másodlagos kötvénypiacon keletkező veszteségek a globális pénzügyi rendszernek „köszönhetően” persze nem csak az Egyesült Államok pénzügyi intézeteit – és kisbefektetőit – sújtották, így önmagában egy-egy ilyen válság nem rendíti meg az USA vezető szerepét ebben a szektorban, inkább csak felerősíthet egyes folyamatokat. A befektetői szabályozási környezet mellett hosszabb távon mélyebben rejlő folyamatok határozzák meg az USA vezető pénzügyi szerepét. Ilyen kérdés, hogy továbbra is áramlani fog-e a külföldi – zömmel kínai – tőke az Egyesült Államok-

ba, finanszírozandó a hatalmas amerikai külkereskedelmi deficitet, fenntartható-e az eladósodottság ilyen magas és növekvő szintje a megtakarítások alacsony szintje mellett, illetve a dollár esetleges további gyengülésének milyen hatásai lesznek. Mindegyik tényező alapvetően az Egyesült Államok hosszú távú gazdasági növekedési kilátásaitól, produktivitásától függ.

A globalizáció következtében létrejött nagyfokú gazdasági egymásrautaltság egyben stabilizáló tényező is, hiszen a bármelyik szereplőnél fellépő gazdasági zavarok a többi szereplőnél is éreztetik hatásukat. Ez különösen igaz az Egyesült Államokra és Kínára, hiszen e két ország gazdasági kapcsolatainak alakulása a világgazdaság egészére jelentős hatással van. 2007-ben a kétoldalú áruforgalom volumene 386,7 milliárd dollárt tett ki, ebből 321 milliárd volt az amerikai import. A külföldi tulajdonban lévő amerikai államkötvények 19,3 százaléka, 502 milliárd dollár kínai tulajdonban van, ami már nem sokkal marad el a legnagyobb hitelező Japán 592 milliárd dollárja mögött. E hatalmas mennyiségű kötvényt azonban Kína csak nagy kockázatot vállalva használhatná fel politikai célokra. Egy esetleges nagyobb tőke kivonás ugyanis hatalmas veszteséget jelentene a kínai jegybank számára is, másrészt legfőbb exportpiacán likviditási gondok keletkeznének. A globalizáció, a nagy egymásrautaltság mellett tehát kicsi a valószínűsége annak, hogy a befektetők hirtelen kivonják pénzüket az Egyesült Államokból, de egy-egy váratlan esemény rendkívül sebezhetővé tenné az USA pénzügyi-gazdasági helyzetét.

A globális gazdasági folyamatoktól elválaszthatatlan a környezetvédelem kérdése. A világ legnagyobb szennyezője továbbra is az Egyesült Államok, Kína és India azonban ezen a téren is gyorsan kezdi behozni

a „lemaradását”. Mindenképpen pozitív jelnek lehet tekinteni, hogy a republikánus McCain is jóval érzékenyebben viszonyul a globális környezetszennyezés okozta kihívásokhoz, mint a Bush-kormányzat. Mindkét jelölt hangsúlyozza az olajfüggőség csökkentésének, új technológiák fejlesztésének és a globális emissziókereskedelem reformjának szükségességét. Gyors eredményekre azonban ezen a téren sem számíthatunk. Az új technológiák költségei, az ezzel kapcsolatos versenyképességi kérdések (különösen Kína és India vonatkozásában), az esetleges, kevésbé népszerű belpolitikai intézkedések (pl. új környezeti adók bevezetése), egyes gazdasági érdekcsoportok ellenállása mind komoly akadályt jelent. Biztató és érzékelhető jelenség ugyanakkor, hogy az Egyesült Államok a „zöld” technológiai fejlesztések révén igyekszik előnyét fenntartani. Összességében megállapítható, az Egyesült Államok lassan, de fokozatosan veszít gazdasági hatalmából, és ennek eredményeként gazdasági tekintetben már jelenleg is inkább egy rendkívül sok kapcsolódási ponttal felépülő, hálózatszerű, egymásra utalt, multipoláris, semmint unipoláris világban élünk.

Nem így katonai téren, ahol az USA az elmúlt időszak során is megtartotta hatalmas előnyét – annak ellenére, hogy komoly gondjai vannak Irakban és Afganisztánban. A világ katonai kiadásai az ezredforduló óta jelentősen, mintegy 40 százalékkal növekedtek, s ennek a növekménynek mintegy 80 százalékát az Egyesült Államok produkálta. Az USA 2007-ben 547 milliárd dollárt költött katonai kiadásokra, ez a világ ilyen célú kiadásainak 48 százaléka. (Összehasonlításképpen: a második Nagy-Britannia 59 milliárd dollárt, Kína 58 milliárd dollárt, Oroszország 35 milliárd dollárt költött védelemre.) A katonai célú kutatás-fejlesztés területén az USA hason-

ló előnyt élvez, így katonai elsősége várhatóan nem fog megkérdőjeleződni a következő évtizedben.

Érdemes egy pillantást vetni a „terrorizmus elleni háború” mérlegére is. A világszerte végrehajtott terrorista cselekmények száma az utóbbi három évben érezhetően csökkent. Az összképet igazán Irak és Afganisztán rontja, ezek azonban háború sújtotta övezetek. Az itteni terrorcselekmények túlnyomó részét a helyi politikai, vallási, etnikai konfliktusok részének kell tekinteni, csak áttételesen illeszthetők bele a „globális terrorizmus” körébe. Amíg Afganisztánban a tálibok az elmúlt három évben ismét megerősödtek, és a NATO-erőkkel szemben egyre komolyabb kihívást jelentenek (májusban több szövetséges katona esett el Afganisztánban, mint Irakban), addig a világ más részein az al-Káida és a hozzá köthető terrorszervezetek aktivitása csökkent. Ezzel együtt nem szabad elfeledkezni arról, hogy az afganisztáni és az iraki szerepvállalások esetében aszimmetrikus háborúkról van szó, másrészt a problémák jó része alapvetően nem katonai, hanem inkább politikai jellegű, és ezért vallanak gyakran kudarcot a katonai erőfeszítések.

Az elnökjelöltek és külpolitikai tanácsadók

John McCain megválasztása a fő külpolitikai irányokat tekintve a jelenlegi adminisztráció politikájának folytatását jelentené. A 71 éves szenátor – mint vietnami veterán, és mint a szenátus fegyveres testületek bizottságának tagja – az egyik legnagyobb tekintéllyel rendelkező politikus nemzetbiztonsági ügyekben. Tekintélyét talán részben annak is köszönheti, hogy hosszú politikai pályafutása alatt számos esetben pártjától eltérő álláspontot képviselt, így például az utóbbi

időben a bevándorlás vagy a terroristagyanús személyek kínzásnak minősülő kihallgatási technikáinak kérdésében. Külpolitikai világképe talán leginkább a reagani hagyományokhoz köthető, unilateralista, hegemónikus, az amerikai kivételesség érzetével párosulva. Ez utóbbi elem révén a neokonzervatív gondolkodás jegyeit is megtaláljuk benne, bár hagyományosan inkább a konzervatív realista irányzathoz áll közelebb. Tapasztalata révén – bár triviálisan hangzik – tanácsadói mellett saját külpolitikai percepciói is nagy szerepet játszanának a jövőendő amerikai adminisztrációban.

Külpolitikai világképéhez hasonlóan McCain tanácsadói köre is színes képet mutat. Az őt támogató neokonzervatív vonalhoz tartozik például Randy Scheunemann, McCain külpolitikai tanácsadó testületének koordinátora (*Project for the New American Century*), Robert Kagan történész (*Carnegie Endowment for International Peace*), Peter W. Rodman volt védelmi minisztériumi tanácsadó (*Brookings Institution*). Valamennyien aktív szószólói voltak az iraki háborúnak, unilateralista külpolitikát, az amerikai értékek és érdekek aktív előmozdítását szorgalmazzák. James Woolsey (volt CIA-igazgató 1993 és 1995 között), Richard Williamson (volt ENSZ-diplomata), Stephen E. Biegun (2003 és 2005 között a nemzetbiztonsági tanács titkára) mind hosszú kormányzati múlttal bírnak, kevésbé ideologikus személyiségek, inkább a keményvonalas realista táborhoz tartoznak. Mellettük még három veterán realista szaktekintély, Henry Kissinger, Brent Scowcroft és Richard Armitage is McCain tanácsadói köréhez tartozik.

Nagyobbak a kérdőjelek Barack Obama körül, akinek nincs komoly külpolitikai múltja. Eddigi külpolitikai megnyilvánulásai és tanácsadói köre alapján annyit meg lehet állapítani, hogy a demokrata liberális

John Sidney McCain 1936-ban született. Több felmenőjéhez hasonlóan a katonai pályát választotta, 1958-ban a haditengerészet pilótájaként végzett a haditengerészeti akadémián. Részt vett a vietnami háborúban, ahol 1967-ben gépét lelőtték, ő pedig fogóságba esett. Hat évig volt hadifogoly Észak-Vietnamban, ahol többször meg is kínozták. Szabadulása után Amerikában nemzeti hősként fogadták. Háborús veteránként megalapozott hírneve végigkísérte 1982-ben Arizonából indult politikai karrierjét. Előbb republikánus képviselőként, majd 1986-tól szenátorként vett részt az Egyesült Államok kongresszusának munkájában, ahol immár negyedik ciklusát tölti. Az amerikai politikai élet „nagy öregje” híres arról, hogy számos kulcskérdésben a republikánus párthoz képest liberálisabb álláspontot képvisel, és ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 2000-ben George W. Bushsal szemben elvesztette a pártjának elnökjelöltségéért folytatott versenyt.

hagyományokhoz hűen érzékenyebb a nemzetközi intézményrendszer és a multilateralizmus iránt, de emellett a protekcionizmus és az amerikai excepcionalizmus is a sajátja. Obama több tanácsadója is szolgált a Clinton-adminisztráció alatt, így Susan E. Rice volt külügyminiszter-helyettes, Anthony Lake volt nemzetbiztonsági tanácsadó, Richard Danzig volt tengerészeti miniszter. Ők mindannyian kritikusan viszonyulnak az iraki háborúhoz, támogatják viszont a humanitárius jellegű intervenciókat olyan esetekben, mint például Darfur. A globális egyenlőtlenségekből adódó veszélyekre (szegénység, éhínség, járványok) különösen Susan Rice érzékeny, aki az afrikai ügyekért volt felelős a State Departmentben. A legfontosabb nemzetbiztonsági tanácsadók Denis McDonough, Tom Daschle volt demokrata szenátusi vezér tanácsadója, és Jonathan Scott Gration, visszavonult kétcsillagos tábornok. Ők támogatnák az iraki csapatkivonások megkezdését, de emellett az al-Káida pakisztáni üldözését is szükséges-

nek tartanak. Joseph Cirincione, a *Center for American Progress* munkatársa, a non-prolifерáció és fegyverkezés területének egyik legnagyobb szaktekinélve szintén Obama tanácsadói köréhez tartozik. Véleménye szerint Irán nem jelent akkora fenyegetést az Egyesült Államokra és a közel-keleti térségre nézve, mint azt McCain gondolja. Gregory B. Craig, aki Madeleine Albright volt külügyminiszter mellett dolgozott, elsősorban a latin-amerikai térség elhanyagolása miatt kritizálja a Bush-adminisztrációt. Legfőbb gazdaságpolitikai tanácsadói Austen Goolsbee, a *University of Chicago* professzora, valamint William M. Daley, a Clinton-adminisztráció volt kereskedelmi minisztere. Az Obama által a kampányban hangoztatott protekcionista nézetekhez képest mindketten sokkal inkább a szabad kereskedelem hívei.

A fentiek alapján tehát megállapítható, hogy a forma, a stílus tekintetében John McCain sokban fog hasonlítani Bushra. Obama ezzel szemben konstruktívabb, barátságosabb benyomást kelthet a világ vezetői körében. Hasonló optimizmus, jóindulatú cselekedni akarás sugárzik belőle, mint a néhai John F. Kennedyből. A vele kapcsos-

Barack Hussein Obama 1961-ben született Hawain egy kenyai apa és egy amerikai fehér nő gyermekeként. A Columbia Egyetem elvégzése után 1985-től Chicagóban dolgozott közösségi szervezőként. Később a Harvardon jogi diplomát szerzett. Ő volt a patinás *Harvard Law Review* történetének első fekete főszerkesztője. Az 1990-es években visszaköltözött Chicagóba, ahol ügyvédként és aktív közéleti szereplőként alapozta későbbi politikai karrierjét. A kiváló szónoki képességű, karizmatikus Obamát demokrata párti jelöltként 1996-ban választották meg Illinois állam szenátorává. Országos hírnévre a Demokrata Párt 2004-es nemzeti konvencióján elmondott beszédével tett szert, s még ugyanebben az évben lett a washingtoni kongresszus szenátora.

latos várakozások nagyok, és a demokrata elnökjelölt olyan váratlan kezdeményezésekkel, ajánlatokkal rukkolhat elő, amelyek sikerrel kecsegtethetnek. Az esetleges kudarcok vagy egyoldalú amerikai lépések azonban legalább ilyen nagy csalódást is okozhatnak, amelynek fényében a keményebb, de kiszámíthatóbb McCain a külföld szemében akár jobb választásnak tűnhet. A tartalom vonatkozásában azonban, amint alábbi elemzésünk mutatja, összességében nincsenek nagy különbségek a két jelölt között.

A Közel-Kelet és a „terrorizmus elleni háború”

2001. szeptember 11-e óta az amerikai külpolitika homlokterében a terrorizmus elleni harc és a Közel-Kelet (Irak, Irán) áll, és a jelöltek külpolitikai programjait vizsgálva így lesz ez a következő elnök idején is. Mint az előzőekben láttuk, az Egyesült Államok előtt álló hosszú távú kihívások tekintetében ez nem minden tekintetben megalapozott. Hogy a Közel-Kelet és a terrorizmus mégis prioritásként szerepel, annak több oka is van. Egyrésztől nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az Egyesült Államok jelenleg Irakban és Afganisztánban klasszikus értelemben vett háborút nem vív ugyan, de komoly katonai kötelezettségeket vállalt magára, és ezek megnyerése (vagy legalább a vereség elkerülése) az USA számára globális szempontból is lényeges (közel-keleti jelenlét, hitelesség, elrettentés). Az al-Káida és a hozzá kapcsolódó terrorszervezetek valóban veszélyt jelentenek az Egyesült Államok biztonságára, amihez hozzá lehet tenni belpolitikai, kommunikációs szempontokat is, hiszen szeptember 11-e még mindig meghatározó élmény, az iraki és afganisztáni műveletek költségeit pedig meg kell

indokolni az adófizetők előtt. A tágabb közel-keleti régió a nukleáris non-proliferáció szempontjából is elsődleges fontosságú. Ha Irán is nukleáris fegyverre tesz szert, akkor regionális nukleáris fegyverkezési versenyt indíthat el, amelybe Izraelen kívül Száúd-Arábia és Törökország is beszállhat, ami a globális non-proliferációs rezsim számára jelentene újabb csapást.

Az Egyesült Államok közel-keleti politikáját alapvetően négy stratégiai jelentőségű kihívás határozza meg: Irak, az iráni nukleáris ambíciók, az izraeli–palesztin kérdés, valamint az olaj. E négy stratégiai kérdés szorosan kapcsolódik egymáshoz, csak együttesen kezelhetők eredményesen. Az Egyesült Államok számára bonyolítja a képet, hogy iraki katonai jelenléte nemcsak hídfőállásként szolgál, hanem maga is konfliktusforrást jelent. Az iszlám terrorizmus kétségtelenül szintén fontos tényező, de inkább mint a térség konfliktusforrásainak kísérőjelenségét vehetjük figyelembe.

McCain ugyanakkor az Egyesült Államokat fenyegető legnagyobb veszélyként a radikális iszlám fundamentalizmust nevezi meg, amelynek fő frontja Irak és Afganisztán. A szenátor kezdettől fogva támogatta az iraki háborút, a biztonsági helyzet javítása érdekében pedig folyamatosan a csapaterősítést szorgalmazta. Iránt, mint az „állami terrorizmus legfőbb támogatóját”, szintén a terrorizmus elleni háború kontextusában értelmezi, és kemény fellépést – szankciók bővítése (energiahordozók exporttilalma), nemzetközi elszigetelés, végső esetben katonai csapásmérés – szorgalmaz ellene nukleáris programjának feladása érdekében. Lényegében a Bush-adminisztráció politikáját követné e téren, így komoly áttérés nem várható, már csak azért sem, mert a szénhidrogének iránti ilyen mértékű kereslet mellett aligha lesz könnyebb belátható időn belül elszigetelni

Iránt. Ráadásul Oroszországgal szemben, amely az iráni atomprogram egyik kulcszereplője, McCain Bushhoz képest keményebb álláspontot fog várhatóan képviselni, így az aligha lesz az USA hatékony együttműködő partnere Irán megfékezésében.

Az Irán elleni határozott fellépés egyik legfontosabb indoka McCain szerint is Izrael biztonságának és regionális katonai fölényének fenntartása, ehhez pedig az USA a jövőben is – ahogy McCain többször hangsúlyozta – feltétel nélkül, minden támogatást meg fog adni. Az Egyesült Államok Izrael-barát politikájában tehát McCain elnöksége esetén nem várható komoly változás, akár regionális hatalmi kérdésekről, akár a Hezbollahról, akár a palesztin területekről legyen szó. E kontinuitásban fontos szerepet játszhatnak a McCain csapatához tartozó neokonzervatív gondolkodók.

Obama közel-keleti politikája McCainhez képest konstruktívabbnak látszik. Jelentős szemléletbeli különbség, hogy az iraki háborút nem a terrorizmus elleni harc szükséges részének látja, hanem egy rossz stratégiai döntésnek. Kezdetől fogva ellenezte az iraki háborút, és korábban gyakran hangoztatta a kötött menetrendű, belátható időn belüli kivonulás szükségességét. Egyik fő külpolitikai kampányüzenete, hogy az iráni rezsim vezetésével is leülne tárgyalni. Az izraeli–palesztin konfliktus vonatkozásában pedig néhány korábbi megnyilatkozása alapján jóval kiegyensúlyozottabbnak tűnt, bár a kampány előrehaladtával valóságos offenzívát indított Izrael-barát kijelentéseivel az amerikai zsidó szavazatok megnyeréséért. Amerika izraeli politikájának fő irányait tekintve tehát a kétpárti konszenzus továbbra is állni fog, hiszen az amerikai–izraeli kapcsolatokat alapvetően meghatározó három elemben nem látszik változás. Az amerikai választópolgárok nagy része továbbra is Izrael-párti, az amerikai zsidó

szavazatok továbbra is fontos szerepet játszanak a választásokon (sokan élnek közülük olyan nagy államokban, mint New York, Florida), és az olyan Izrael-barát lobbiszervezetek, mint az AIPAC (*American Israel Public Affairs Committee*), továbbra is fontos szerepet játszanak az USA közel-keleti politikájának alakításában.

Irak esetében pedig a csapaterősítés eredményei Obamát óvatosságra készítetik, a rövid határidőn belüli kivonulást már nem hangsúlyozza. Kérdés, mire jut az Iránnal folytatott párbeszéddel, hiszen önmagában a dialógus elkezdése nem hoz sikert. Az Egyesült Államoknak valódi kedvezményeket, előnyöket kell felajánlania Teheránnak, ha a siker reményében akar tárgyalni. A másik oldalról pedig olyan regionális feltételeket kell teremtenie, ami hosszú távon Irán jelenlegi politikáját tartathatatlaná teszi, mozgásterét beszűkíti. Ez az izraeli–palesztin és az izraeli–szír viszony rendezését, a libanoni és az iraki belpolitika konszolidálásának szükségességét jelenti. Természetesen e fenti konfliktusok egyikét sem lehet Irán nélkül megoldani, de az Egyesült Államoknak számos eszköz áll a rendelkezésére, hogy befolyást gyakoroljon ezekre a konfliktusokra, többek között az Izraelre történő nyomásgyakorlás révén. A közel-keleti békéhez Jeruzsálemen keresztül vezet az út.

Az USA hosszú ideje meghatározó szereplője a térségnek, de valódi befolyása – mint arra Richard N. Haas a *Foreign Affairs*-ben rámutatott – gyengülőben van. Ezért az lenne az érdeke, hogy egy átfogó közel-keleti rendezésre minél előbb sor kerüljön. Hosszú távon ugyanis a kelet-ázsiai kihívással akkor tud a legnagyobb eséllyel szembenézni, ha politikai, katonai és gazdasági tekintetben (olajimport-függőség csökkentése) tehermentesíti magát a Közel-Keleten. Egy átfogó rendezés pedig kétség-

telenül komoly – elsősorban diplomáciai – erőfeszítéseket igényelne az USA részéről.

Kelet-Ázsia, a jövő versenytárs

Az Egyesült Államok számára közép- és hosszú távon Kína jelentheti a fő vetélytársat, amint azt a káprázatos pekingi olimpia oly szimbolikusan megjelenítette. Az Amerika erejében legkevésbé sem kételkedő McCain is elismeri, hogy a hatalom egyre inkább eltolódik a csendes-óceáni térségbe. A gazdasági erő tekintetében Kína már átvette a regionális vezetést Japántól, előnye egyre növekszik, a régió országai-val folytatott kereskedelem volumenében pedig fej-fej mellett halad Japánnal és az Egyesült Államokkal. Kína mellett Japán és India a meghatározó politikai-gazdasági szereplői a távol-keleti térségnek, de ott van mellettük egy sor gyorsan fejlődő középhatalom, Dél-Korea, Tajvan, Indonézia, Malajzia, Vietnam is. Emellett – elsősorban katonai szempontból – természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni a térséggel szintén határos Oroszországot, valamint az egyik fő konfliktusforrásnak tekintett, komoly katonai potenciállal rendelkező Észak-Koreát. Az Egyesült Államoknak tehát egy gyorsan fejlődő, sokszereplős, Európához képest jóval kevésbé integrált, a hatalomkoncentráció szempontjából egyre kevésbé kiegyensúlyozott régióban kell majd versenyeznie.

A jövő szempontjából a kínai–amerikai reláció alakulása a legfontosabb. A stratégiai rivális vagy partner dilemmájára eddig sem volt határozott amerikai válasz, és várhatóan a következő adminisztráció sem tud – illetve nem is akar – majd egyértelműen állást foglalni. Továbbra is a gazdasági kapcsolatok (kétoldalú kereskedelem, árfolyam-politika),

regionális biztonsági kérdések (Tajvan, Kórea) és az emberi jogok hármasa határozza meg alapvetően a kétoldalú kapcsolatokat. Kína súlyának növekedésével viszont e kérdések kezelésének egyre erőteljesebb globális hatása lesz, továbbá a nagyhatalmi befolyásért folytatott versengés egyre inkább kilép a regionális keretektől, amint azt Afrikában is látjuk. Mint az elnökjelöltek programjukban hangsúlyozzák, az amerikai stratégiai érdekek előmozdításában különösen támaszkodni fognak a hagyományosan szövetséges demokráciákra, Japánra, Dél-Koreára és Ausztráliára, valamint a potenciális stratégiai partnerként az utóbbi néhány évben előtérbe került Indiára.

Az amerikai külpolitika előtt álló globális kihívások nagyrészt Ázsia felemelkedéséből adódnak, így kezelésük, megoldásuk csak Ázsia hatalmaival együtt lehetséges. Az elnökjelöltek által képviselt politika e tekintetben ellentmondásos. A republikánus McCain a regionális biztonsági kérdéseket tekintve ugyan keményebb álláspontot képvisel, viszont a szabadkereskedelem elkötelezett híve, és nemcsak külföldön, hanem otthon, a munkahelyek elvándorlásától sújtott amerikai „rozsdáövezetekben” is. Eközben a demokrata Obama, pártja tradícióihoz híven, érzékenyebb a kékgaléros amerikai munkások szavazataira, így – az amerikai ipart védendő – protekcionista intézkedéseket helyezett kilátásba. Az emberi jogok kérdésében is kritikusabb republikánus ellenfelénél – bár meg kell jegyeznünk, hogy McCain e tekintetben többször szembe ment már saját pártjával is. Természetesen mindkét jelölt hangsúlyozza, Kínával partneri viszonyra törekszik, és egyik legfontosabb feladatuknak tekintik, hogy Kínát, mint „felelősségteljes résztvevőt” integrálják a nemzetközi rendszerbe. Ez annál is inkább komoly feladat lesz, mivel az egész nemzetközi intéz-

ményrendszer, mindenekelőtt az ENSZ, reformra szorul. Ebben a jelöltek egyetértenek, bár a hangsúlyokban van különbség. Obama határozottabban kiáll az ENSZ mellett, annak keretében igyekszik minél inkább bevonni a globális feladatok kezelésébe a feltörekvő országokat – Kínát, Indiát, Braziliát, Dél-Afrikát. McCain – bár hangsúlyozottan az ENSZ mellett, és nem azt helyettesítendő – létrehozna a „demokráciák ligáját”, amelynek keretében a világ demokratikus országai közösen foglalkozhatnának azokkal a kérdésekkel, amelyekkel az ENSZ – konszenzus hiányában – nem képes megbirkózni.

Európa és Oroszország: a hagyományos szövetséges és a hagyományos ellenfél

A globális kihívások elleni küzdelemben, a nemzetközi intézményrendszer működtetésében Amerika továbbra is Európát tekintti fő szövetségesének, Oroszországot pedig továbbra is az egyik legfontosabb stratégiai kihívásként kezeli, amint azt a dél-oszét válság is alátámasztotta. Az iraki háború tapasztalatai alapján mindkét elnökjelölt hangsúlyozza az európai stratégiai partnerség és a konszenzuson alapuló közös cselekvés jelentőségét. Az amerikai-európai kapcsolatokban a sajátos az, hogy minőségüket jórészt nem is az USA Európa-politikája, hanem más relációk, például az Egyesült Államok közel-keleti politikája és a terrorizmus elleni küzdelem határozza meg. Az európai közvélemény nagy része Obamát preferálja McCainnel szemben, és a hozzá fűzött európai remények is nagyrészt abból fakadnak, hogy a demokrata jelölt ezekben az ügyekben Bushhoz, illetve McCainhez képest az európaiakéhoz közelebbi álláspontot képvisel.

seli. Ugyanakkor a kereskedelmi kérdések tekintetében, mint már említettük, korántsem biztos, hogy az EU kereskedelmi képviselői az Obama-adminisztrációval szívesebben tárgyalnának. Környezetvédelmi ügyekben viszont megint más a helyzet.

A NATO-t továbbra is a transzatlanti kapcsolatrendszer sarokkövének tekinti mindkét jelölt. A republikánusok és a demokráták között konszenzus van abban, hogy az atlanti szövetségnek globális perspektívát adjanak mind a várható feladatok (Afganisztánhoz hasonló stabilizációs műveletek), mind a szorosabb partnerségek tekintetében (például Japán, Ausztrália). Az Európai Unióhoz való viszony tekintetében szintén hasonló álláspontot képvisel a két jelölt. Mindketten várhatóan a Bush elnök által 2005 februárjában elkezdett politikát folytatná, amelynek értelmében az EU-t egyre inkább elfogadják világpolitikai partnernek, de a NATO és a bilaterális kapcsolatok (különösen a brit reláció tekintetében) továbbra is elsőbbséget élveznek. Sarkozy francia elnök atlantista politikája, Franciaország NATO-ba történő visszatérése mindenképpen pozitív kihatással lehet az USA és az EU kapcsolataira is az ESDP-t illetően. Megjegyzendő, hogy a Sarkozy által hangoztatott ambiciózus ESDP-célok előtt jelenleg komoly „belső”, azaz európai akadályok látszanak tornyosulni, míg az olyan „külső” tényezők, mint az Egyesült Államok és Törökország fenntartásai, most jóval kisebb problémának tűnnek. Az ír nem a lisszaboni szerződésre, illetve a várhatóan ismét kiújuló intézményi döntéshozatali viták mellett leépítésekkel, átszervezésekkel járó, komoly védelmi reform előtt áll Franciaország, márpedig egy ilyen reform közepette nehéz lesz még a NATO-ban és az EU-ban is egyidejűleg jól teljesítenie az önálló európai haderő zászlóvivőjének.

Az európai államokhoz fűződő viszonyt a fent említetteken kívül Oroszország határozza meg alapvetően. Az amerikai–orosz kapcsolatok 2003 óta romlottak meg látványosan. Ekkortól vett határozottabb irányt a putyini belpolitikai konszolidáció (a Jukosz olajtársaság államosítása), és ekkor kezdődött el a színes forradalmak sorozata a volt szovjet tagköztársaságokban, amely a geopolitikai versengés középpontjába került Grúziában is oroszellenes vezetést juttatott hatalomra. A kétoldalú kapcsolatok romlásához mind az orosz belpolitika, mind a nemzetközi kapcsolatok fejleményei hozzájárultak. Belpolitikai téren az antidemokratikus tendenciák felerősödése és a stratégiai iparágak újraállamosítása a fő feszültségforrás. A külpolitikai ütközési pontokat két egymással összefüggő, Oroszország nyugati és déli határai mentén felrajzolható körív mentén lehet felsorakoztatni. A volt szovjet tagköztársaságok, az orosz „közel-külföld” feletti befolyás kérdése a szűkebb ív: a további NATO-bővítés, a közép-ázsiai energiaforrások és szállítási útvonalak, az amerikai támaszpontok kérdése a regionális befolyásért folytatott versengés elemei. Oroszországhoz viszonyítva némileg tágabb körben a közép-európai rakétatelepítés, Koszovó függetlensége és az iráni nukleáris program a fő ütközési pontok. Ez utóbbi kérdések a nemzetközi intézményrendszerhez (az ENSZ szerepe, stratégiai egyensúly a nukleáris fegyverek területén, non-prolifерációs rezsim) való eltérő viszonyulásukat is tükrözik.

Az Egyesült Államok és Oroszország relációjában jelenleg Grúzia és Ukrajna, illetve ezen országok esetleges NATO-tagsága jelenti a legfontosabb ütközési pontot. Koszovó függetlenné válása után Oroszország egyértelmű jelzéseket adott, hogy az 1990-es évek elején kialakult kelet-európai status quóból már semmiképpen nem en-

ged, sőt, offenzív ellenlépéseket is számításba vesz. A Dél-Oszétia elleni grúz offenzíva kiváló alkalmat adott arra, hogy fenti ígéretének erővel adjon nyomatékot. Grúzia és Ukrajna NATO-tagsága felől konszenzus van az Egyesült Államokban, az ezzel kapcsolatos amerikai–orosz szembenállás és a nyugat-európai – elsősorban német és francia – fenntartások pedig továbbra is megmaradnak. McCain esetében a Bush-adminisztráció által képviselt „új feltartóztatás” (*neo-containment*) politikájának további erősödésére lehet számítani. A republikánus elnökjelölt egyenesen Oroszországnak a G8-ak közül való kizárását helyezte kilátásba, amennyiben nem viselkedik „felelős” szereplőként a nemzetközi szinten. Obama jóval inkább hangsúlyozza az együttműködés fontosságát, különösen a nukleáris non-prolifерáció terén számít Oroszország segítségére. Az együttműködést megkönnyítheti, hogy Obama a Bush-féle amerikai nukleáris stratégiát is revízió alá venné, nem ösztönözné új nukleáris fegyverek kifejlesztését, további nukleáris fegyverzetcsökkentést helyezne kilátásba, és támogatná az atomcsend-szerződés ratifikációját. A stratégiai fegyverkezés területén összességében azonban csak hangsúlyeltolódások vannak a demokraták és a republikánusok között. Ezt jól mutatja az egyik legköltségesebb és legvitatottabb védelmi program, a rakétavédelem ügye, amelyben Obama lényegében revideálta korábbi élesen elutasító álláspontját.

Az amerikai–orosz kapcsolatokban minden bizonnyal a jelenlegi hűvös viszony fog folytatódni, mivel nemcsak az amerikai oldalon várható kontinuitás a kétoldalú kapcsolatokat illetően, hanem a Medvegyev és Putyin vezette orosz kormányzatban is. A megerősödött Oroszország az elkövetkezendő években tehát várhatóan határozottabban fog fellépni érdekei érvényesítésé-

ért a posztszovjet térségben, legyen az további NATO-bővítés, a Krím-félszigeten lévő orosz flottatámaszpontok státusza, vagy éppen az orosz kisebbségek helyzetének kérdése. Ez nemcsak a nyugati–orosz kapcsolatokat fogja megterhelni, hanem a nyugati szövetségesek közötti viszonyt is. Az Egyesült Államok az orosz befolyásnak közvetlenül kitett kelet-európai szövetségesivel – mindenekelőtt Lengyelországgal és a balti államokkal – együtt határozottabb fellépést szorgalmaz majd Oroszország ellen, mint a kiegyensúlyozottabb viszonyra törekvő nyugat-európai hatalmak. Ugyanakkor, mint azt a dél-oszét válság is megmutatta, a katonai és gazdasági gondokkal küszködő Egyesült Államok lehetőségei is meglehetősen korlátozottak.

A sor végén: Latin-Amerika és Afrika

Alighanem Latin-Amerika az a régió, ahol a Bush-kormányzathoz képest viszonylag könnyebb lesz eredményt elérnie az új elnöknek. Ez a feltevés nem annyira a jelöltek nagyra törő terveiből és áldozatkészségéből fakad, hanem abból, hogy a még hivatalban lévő amerikai kormányzat lényegében „elfelejtette” ezt a régiót, így bármilyen apró előrelépés is komoly eredménynek tűnhet majd. Latin-Amerika továbbra is kulcsfontosságú kereskedelmi partner. Olajimportjának 30 százalékát innen fedezi, teljes kereskedelmi volumenének pedig 19 százalékát bonyolítja le a térséggel. Az Egyesült Államok számára az utóbbi években a Hugo Chávez venezuelai elnök vezette baloldali erők megerősödése jelentette az egyik fő térségbeli kihívást. Chávez sikere nemcsak a magas olajbevételeken alapul, hanem az Egyesült Államok által támogatott neoliberais-

eszmék térségbeli népszerűtlenségén és térvesztésén is. Növekvő kihívást jelent Kína gazdasági expanziója a térségben, bár az Egyesült Államok még mindig a térség legfontosabb kereskedelmi partnere. A kínai térnyeréssel szemben a McCain által támogatott pánamerikai szabadkereskedelmi övezet létrehozása hasznos eszközt jelentene, de ennek realitása jelenleg csekélynek tűnik, hiszen a NAFTA előnyeiről és hátrányairól az Egyesült Államokban is komoly belpolitikai viták folynak. Latin-Amerika az elmúlt másfél évtizedben szintén jelentős változáson ment át. Szinte valamennyi országban demokratizálódás ment végbe, több ország is jelentős gazdasági növekedést produkált, és megerősödtek az olyan latin-amerikai együttműködési formák, mint a Mercosur. Mindez egy erősebb és önállóbb Latin-Amerika felé mutat, ahol az Egyesült Államok egyáltalán nem játszik hegemon szerepet. Mindemellett az olyan évszázados problémák, mint a gazdasági egyenlőtlenségek, a demokratikus intézmények csökevényessége vagy a kábítószer-kereskedelem továbbra is égető gondok, amelyek regionális kezeléséhez az Egyesült Államok aktív részvétele továbbra is elengedhetetlen.

Afrikát továbbra is harmadrangú fontosságú térségként kezelik Washingtonban, amit jól mutat, hogy az Afrika-politika továbbra is jórészt a segélyezésről szól. Lassú változás azonban ebben a térségben is megfigyelhető. A nyersanyagforrásokért folytatott versengés felértékeli az ásványkincsekben gazdag afrikai régiókat, mint Nigéria partvidéke, Angola (kőolaj) vagy a Kongói Demokratikus Köztársaság Katanga és Kasai tartományai (színesfémek). Az Egyesült Államoknak nemcsak ezekhez a régiókhoz fűződnek növekvő érdekltségei, hanem az olyan bukott államokhoz is, ahol szélsőséges iszlám szervezetek tevékenykedhetnek. Szomáliában például 2007 folyamán komoly katonai támogatást is nyújtott az iszlámista kormány ellen fellépő etióp hadseregnek. A beavatkozás azonban azt is megerősítette, hogy az Egyesült Államok csak ott és akkor fog tevékenyen beavatkozni az afrikai konfliktusokba, ahol közvetlen érdekltségei vannak. A darfuri humanitárius katasztrófa esetében, amelyben az áldozatok (halottak, sebesültek, menekültek) száma az 1990-es évek közepén bekövetkezett boszniai vagy ruandai tragédiákhoz mérhető, mindkét jelölt aktívabb amerikai részvételt ígért, de hasonló beavatkozásra, mint amilyenre a Balkánon került sor, nem számíthatunk. ■

Irodalom

- Charlene Barshefsky – James T. Hill: *US – Latin-America Relations: A New Direction for a New Reality*. Independent Task Force Report 60, Council on Foreign Relations, 2006.
- Charles E. Schumer – Michael R. Bloomberg: *Substaining New York's and the US' Global Financial Services Leadership*. United States Senate, New York, 2007.
- Hornbeck, J. R. – Cid, Marisabel: *US Latin-America Trade: Recent Trends*. CRS Report for Congress. 2008. July 18, <http://fpc.state.gov/documents/organization/108313.pdf>.
- Richard N. Haas: The New Middle East. *Foreign Affairs*, November/December 2006.
- SIPRI Table on world military expenditure, 1988–2007. http://www.sipri.org/contents/milap/milex/mex_wnr_table.html.
- Walter Russel Mead: The New Israel and The Old. *Foreign Affairs*, July/August 2008.